

Tvångsinläggning och tvångsbehandling av personer med psykiska hälsoproblem

Genom artikel 3 (människans rätt till integritet), artikel 4 (förbud mot tortyr och omänsklig eller förnedrande bestraffning och behandling), artikel 6 (rätt till frihet och säkerhet), artikel 7 (respekt för privatlivet och familjelivet), artikel 21 (icke-diskriminering), artikel 26 (integrering av personer med funktionshinder) och artikel 35 (hälsoskydd) i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna garanteras vissa rättigheter och principer med avseende på tvångsinläggning och tvångsbehandling.

Politisk sammanhang

Ungefär var tionde Europeiska union (EU)-medborgare drabbas någon gång av psykiska hälsoproblem. Många söker hjälp frivilligt, men några kan komma att placeras i institutioner eller tvångsbehandlas. Detta kan påverka deras grundläggande rättigheter. EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna gäller enbart på områdena för EU:s lagstiftning och när den lagstiftningen tillämpas av EU:s medlemsstater. Frågan om tvångsinläggning och tvångsbehandling omfattas av EU:s och medlemsstaternas kompletterande befogenheter. Under den bredare granskningen av rättigheterna för personer med psykiska hälsoproblem har man kommit fram till att just tvångsinläggning och tvångsbehandling är två centrala problemområden.

Under 2006 antog Europaparlamentet en resolution om förbättring av befolkningens psykiska hälsa. I den resolutionen framhålls att bruk av tvång, liksom tvångsmedicinering, motverkar sitt syfte och att varje form av intagning och tvångsmedicinering bör vara tidsbegränsad och i görligaste mån ses över regelbundet och kräva patientens samtycke. I resolutionen framhålls också att varje form av begränsning av den personliga friheten bör undvikas, i synnerhet omhändertagande.

“Tvångsinläggning av patienter på psykiatriska institutioner och tvångsvård påverkar i hög grad deras rättigheter. Det ska endast användas som en sista utväg, i de fall då mindre restriktiva alternativ har misslyckats.”

Europeiska kommissionen (2005), Förbättring av befolkningens psykiska hälsa

I juni 2011 gjorde EU:s råd en översyn av hur det europeiska fördraget för psykisk hälsa och välbefinnande, som lanserades 2008, hade tillämpats. I översynen uppmanades EU:s medlemsstater att “[...] göra psykisk hälsa och välbefinnande till en prioriterad fråga för sin hälsopolitik och att utveckla strategier och/eller handlingsplaner för psykisk hälsa, inklusive åtgärder för att förebygga depression och självmord, [...] främja, i de fall det är möjligt och relevant, behandlings- och vårdmodeller som är samhällsbaserade och socialt integrerande, [...] vidta åtgärder mot stigmatisering, utstötning och diskriminering av människor med psykiska hälsoproblem”.

Rättsliga ramen

Internationella och nationella lagar och föreskrifter innehåller en rad olika normer och skyddsåtgärder när det gäller tvångsintagning och tvångsbehandling av personer med funktionshinder. År 2004 antog Europarådets ministerkommitté en icke-bindande rekommendation om rättigheterna för personer med psykiska hälsoproblem. I den beskrivs de skyddsåtgärder som bör vidtas innan ett beslut kan fattas om tvångsintagning eller tvångsbehandling.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar har nu trätt i kraft, vilket har lett till diskussioner om de nuvarande rättsliga ramarna för tvångsintagning och tvångsbehandling. Konventionens rättighetsbaserade strategi för funktionshinder får stor betydelse för EU och de medlemsstater som har ratificerat konventionen.

EU ratificerade konventionen i december 2010, och i mars 2012 hade den ratificerats av 20 av EU:s medlemsstater. Konventionens krav medför betydande utmaningar för den befintliga lagstiftningen och får betydelse för hur man uppfyller behoven för personer med funktionshinder, fastän nyligen genomfört reformer har beaktat konventionens garantier.

Lagarna om tvångsintagning och tvångsbehandling är olika i olika EU medlemsstater. I samtliga länder anges emellertid vissa minimikriterier som måste vara uppfyllda för att tvångsintagning och tvångsbehandling ska vara lagliga. De ger också personer som har varit tvångsintagna rätten att överklaga

beslutet och få sin intagning granskad i domstol. Många av EU:s medlemsstater har nyligen reformerat eller håller på att reformera sin lagstiftning på detta område.

FRA:s arbete

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) började arbeta med rättigheterna för personer med funktionshinder efter det att FRA upprättats 2007. Fokus låg på de grundläggande rättigheterna för några av de mest sårbara grupperna av personer med funktionshinder, nämligen personer med intellektuella funktionshinder och personer med psykiska hälsoproblem.

I det sammanhanget gjorde FRA en rättslig analys av de internationella och nationella normerna för tvångsintagning och tvångsbehandling av personer med psykiska hälsoproblem. Analysen kompletteras med resultaten från intervjuerade undersökningar av ett begränsat antal personer med psykiska hälsoproblem som återberättar sina erfarenheter. Undersökningen genomfördes i Bulgarien, Frankrike, Tyskland, Grekland, Ungern, Lettland, Rumänien, Sverige och Storbritannien.

Centrala normer

Förenta nationerna (FN)

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning bygger på en syn på tvångsintagning som är neutral när det gäller funktionsnedsättning. Framför allt frikopplas frihetsberövandet från förekomsten av en funktionsnedsättning. Därmed skulle tvångsintagning på grundval av en funktionsnedsättning strida mot konventionen och i sig innebära diskriminering. Det krävs emellertid en fördjupad analys av konventionen för att klargöra i vilken utsträckning tvångsbehandling är förenlig med konventionens normer.

Europarådet

Enligt Europarådets normer och Europadomstolens rättspraxis får personer med psykiska hälsoproblem tvångsintas eller tvångsbehandlas under vissa omständigheter, till exempel om det råder en betydande risk för att personen ska skada sig själv allvarligt, men enbart om strikta säkerhetskrav är uppfyllda. Framför allt måste förfarandet för tvångsintagning eller tvångsbehandling uppfylla fastställda skyddsregler, och en domstol eller annat fristående organ måste granska dess lagenlighet.

“Alla inskränkningar av individens rättigheter måste anpassas efter den aktuella personens individuella behov, vara väl grundade och vara resultatet av rättsbaserade förfaranden samt kombineras med effektiva skyddsmekanismer.”

Thomas Hammarberg, Europarådets kommissionär för de mänskliga rättigheterna, Viewpoint, 21 september 2009

Personliga erfarenheter

De tillfrågade personerna med psykiska hälsoproblem redovisade till stor del negativa erfarenheter från sin tvångsintagning eller tvångsbehandling. Även om omständigheterna i samband med tvångsätgärderna skilde sig kraftigt, chock, rädsla och brist på värdighet i samband med tvångsintagning eller tvångsbehandling var återkommande teman.

“Ingen berättade för mig om var jag befann mig eller varför jag var där. Jag visste ingenting. Jag tillbringade ett helt år på det sjukhuset.” (Kvinna, 47)

De tillfrågade berättade också om den brist på kontroll som de upplevde. Få av dem hade tillfrågats och deras synpunkter hade inte beaktats innan de blev tvångsintagna eller tvångsbehandlade, eller under själva processen.

“När de ger dig din medicin är det ingen som berättar exakt vad det är. De ger dig fyra eller fem piller. Ingen förklarar någonting.” (Man, 47)

Dessutom verkade det som om få av de tillfrågade var medvetna om sina rättigheter när de tvångsintogs.

När intagningarna var frivilliga och personerna hade möjlighet att välja och kunde kontrollera sin behandling var erfarenheterna positiva.

“Jag har ett underbart sjukhus. Jag kan gå dit direkt om det är kris och jag känner mig verkligen bekväm där.” (Kvinna, 50)

Evidensbaserad rådgivning

De här resultaten ger viktig information som EU och EU medlemsstaterna bör beakta när de ska möta utmaningarna i samband med tvångsintagning och tvångsbehandling enligt skyldigheterna i FN:s konvention.

Genom att erbjuda jämförbar information om den aktuella situationen kan forskningen bidra till diskussionen om hur man ska gå vidare och hur man ska kunna reformera de befintliga rättsliga ramarna på national nivå. På det viset garanteras att erfarenheterna från intervjuerna med personer med psykiska hälsoproblem beaktas i beslutsprocessen.

Mer information

En översikt över FRA:s arbete med funktionshinder hittar du här: http://fra.europa.eu/fraWebsite/disability/disability_en.htm

Rapporten om tvångsintagning och tvångsbehandling av personer med psykiska hälsoproblem hittar du här: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm

E-post: disability@fra.europa.eu